
UDELEŽBA ŽENA V KAZENSKIH PROCESIH (PIRAN, 1302–1325)

Darja Mihelič

45

IZVLEČEK

Prispevek v prvem delu opisuje možno udeležbo žene v kaznivih dejanjih v mestu Piran po določilih piranskih zakonikov – statutov. V nadaljevanju prikaže konkretne izvirne zapise o sodnih procesih v Piranu, v katerih se v letih od 1302 do 1325 v vlogi krivk, žrtev ali le slučajno omenjajo žene.

Ključne besede: zgodovina, Piran, 14. stoletje, ženske, sodni procesi

ABSTRACT

The first part of the article describes the possible involvement of women in criminal offences according to the provisions of the town statutes of Piran. The author then presents original records of criminal proceedings in Piran from the 1302–1325 period in which women are mentioned as perpetrators, victims or merely accidentally.

Key words: history, Piran, 14th century, women, criminal proceedings

Teorija

Pozitivna zakonodaja – primorski mestni statuti

Življenje v primorskih srednjeveških mestih Mediterana (in znotraj tega Jadrana) se je odvijalo po pravilih, ki so bila zapisana v posebnih zakonikih, statutih (*statuta*). Statuti imajo obliko sešitkov, navznoter se delijo v več knjig (*liber*), te pa sestavlja po več deset členov (*capitulum*). Vsak člen predpisuje ravnanje članov mestne skupnosti v različnih okoliščinah in predvideva višino kazni za svojo kršitev. Posamezna knjiga običajno vključuje člene za isto vsebinsko področje (uprava mesta, mestno gospodarstvo, družinsko pravo, javni red in mir in podobno).

Tudi srednjeveški Piran je imel svoje statute. Najstarejši ohranjeni odlomek piranskih statutov je zelo star, datira iz 1274.¹ Prva popolna verzija piranskih statutov je iz leta 1307. Piranske statute so v 14. stoletju vsakih 25 let pregledovali in

¹ P. Kandler, *Codice diplomatico istriano* 1–5. Trieste 1864; M. Pahor, J. Šumrada, navedeno delo kot v opombi 2, 1–13; M. Pahor, Statut občine Piran iz leta 1274. *Zgodovinski časopis* 29. Ljubljana 1975, 77–88.

prilagajali potrebam. Tako imamo ohranjene še celovite redakcije piranskih statotov iz let 1332, 1358 in 1384, ko je bila izdana zadnja popolna redakcija piranskega zakonika. Pravila mestnega življenja so se v obliki posameznih dodatkov dopolnjevala še tudi kasneje, do začetka 17. stoletja.²

Statuti vsebujejo teoretična načela o raznih kaznivih dejanjih,³ ki bi jih mogla zakriviti (moški ali) žena ali katerih žrtev bi mogla biti (tudi ali predvsem) žena. Večkrat ženo konkretno omenjajo; največkrat pa v določilih, ki veljajo za vse ljudi, uporabljajo izraz, da člen velja za osebe obeh spolov (*utriusque sexus*). Pokukajmo v predpisana topogledna teoretična izhodišča določil redakcij piranskih statotov iz 14. stoletja. (Splošnih določil, ki sicer veljajo za vse ljudi, a kjer ni ne izrecne omembe žena niti govora o osebah obeh spolov, tu ne vključujem.)

Kazniva dejanja z udeležbo žena v piranskih statutih obravnavajo ženo včasih kot možno krivko kaznivega dejanja, večkrat pa kot možno žrtev. Kazniva dejanja, ki jih poznajo piranski statuti v zvezi z ženami, moremo razdeliti na tista, ki škodijo mestnemu okolju in njegovi varnosti, in na tista, ki zadevajo premoženje in osebo someščanov. V statutih omenjena dejanja proti drugi osebi so moralne in fizične narave.

Pirančanka – možna krivka prekrškov proti mestni skupnosti

Več odlokov piranskih statotov, ki je kot možno kršilko predvidelo (tudi) ženo, je bilo namenjenih **varstvu mestnega okolja** in njegovega **gospodarstva**. Pirančani in Pirančanke od mihaelovega do martinovega (od 29. septembra do 11. novembra) niso smeli brez dovoljenja podestata sekati sadnega drevja in suhih ali zelenih trt ter jih nositi domov (Statuti Pirana iz 1307, knjiga IV, člen 10⁴). Predpisana kazen za kršilca je v statutih iz let 1307 in 1332⁵ znašala dve libri (kolikor je stalo dobrih 83 litrov pšenice ali slabih 130 litrov vina). Enaka kazen je po statutih iz leta 1307 doletela tiste, ki bi sekali ali kurili v gozdičku v Fiesi (*selvella Flexi*), v gozdičku v

² C. de Franceschi, *Gli statuti del comune di Pirano del 1307 confrontati con quelli del 1332 e del 1358. Monumenti storici, Deputazione di storia patria per le Venezie*, n. s. XIV. Padova 1960; M. Pahor, J. Šumrada, *Statut piranskega komunala od 13. do 17. stoletja. SAZU. Viri za zgodovino Slovencev* 10. Ljubljana 1987.

³ D. Mihelič, Kaznovanje prestopkov v srednjeveških severozahodnoistrskih mestih. (Kdo izgubi roko, nogo, oko, glavo?) = I delitti e le pene nelle città medievali dell'Istria nord occidentale. (Chi rischia di perdere una mano, una gamba, un'occhio o la testa?). *Acta Histriae IV. Prispevki z mednarodnega simpozija Vidiki pravosodja v Istri. (14.–18. stoletje)*. Koper 1996, 5–24; Ista, Srednjeveška Tržačanka v ogledalu mestnega statuta. *Etnolog. Glasnik slovenskega etnografskega muzeja* 7 (LVIII). Ljubljana 1997, 87–102; Ista, Odnos oblastnih ustanov do žensk in otrok v srednjeveških mestih severozahodne Istre. *Acta Histriae VII. Prispevki z mednarodne konference Sistemi oblasti in oblasti institucij. Teorija in praksa držav evropskega Sredozemlja v novem veku s posebnim ozirom na jadransko območje*. Koper 1999, 329–348; Ista, Ženska čast v istrskih mestih. (Trst, Koper, Izola, Piran, 15.–16. stoletje). *Acta Histriae IX. Prispevki z mednarodne konference Čast: identiteta in dvoumnost neformalnega kodeksa. (Sredozemlje, 12.–20. stol.)*. Koper 2000, 29–40.

⁴ Redakcija statotov iz leta 1332, knjiga IV, člen 10; redakcija statotov iz leta 1358, knjiga IV, člen 9; redakcija statotov iz leta 1384, knjiga IV, člen 6 (te in nadaljnje konkordance povzemam po M. Pahor, J. Šumrada, navedeno delo kot v opombi 2, 790–823).

⁵ Zaradi kronološke bližine teh in drugih statotov razdobju, ki ga obravnavamo, navajam kazni iz njiju, iz kasnejših redakcij statotov pa ne.

Karbonaru (*selvella Carbonaro*) ali v posebej navedenih predelih Pirana, kar je bilo prepovedano (Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga III, člani 33, 34, 35⁶). Inačica statutih iz leta 1332 predpisuje kazen za sekanje v gozdičkih v višini petih liber, za kurjenje pa deset. Za prepovedano sekanje ali kurjenje v drugih omenjenih delih Pirana je bila po statutih iz leta 1332 predvidena kazen pet liber. Kazen za prepovedano kurjenje na Savudriji (*Carsum*) je po statutih iz leta 1307 (Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga III, člen 36⁷) in iz leta 1332 znašala pet liber, prav toliko je znašala po statutih iz leta 1332 kazen za tiste, ki bi na Savudriji sekali drevje (Statuti Pirana iz leta 1332, knjiga III, člen 34). Ne žena ne moški niti njune živali niso smele na Piranskem delati škode (Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga IV, člen 4⁸).

Eno najdragocenejših naravnih bogastev Pirana je bila sol. Davek od soli je sodil med najpomembnejše komunalne prihodke.⁹ Piranski solinarji in solinarke in lastniki solin so smeli dajati, odtujiti, prenašati sol le v prisotnosti upravičencev do pobiranja davkov ali njihovih zastopnikov (Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga IX, člen 12¹⁰). Kazen za kršilca je po statutih iz let 1307 in 1332 znašala štiri libre.

Nekoliko vraževerno in nerazumljivo zveni določilo redakcije piranskih statutih iz leta 1358, da žene pod kaznijo petih liber ne smejo spremljati mrliča v cerkev ali na pokopališče (Redakcija statutih Pirana iz leta 1358, knjiga X, člen 22).

Piranski statuti omenjajo tudi **delikte, ki so ogrožali mestno skupnost**: predvidevajo kazen za moške in žene, ki bi se povzpeli na stolpe, da bi se od tam upirali in borili proti mestni skupnosti (Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga II, člen 18). Kazen je znašala sto liber, kdor pa bi od zgoraj metal kamenje, bi plačal dvakrat toliko. Tistemu, ki ne bi plačal, bi odsekali desnico. Kazen sto liber naj bi plačal tudi lastnik stolpa. Te kazni so zelo visoke; za ta denar je bilo tedaj mogoče kupiti drago plovilo ali skromnejšo hišo.

Pirančanka – možna krivka prekrškov proti someščanom

Na ravni razmerij med someščani se žena v piranskih statutih omenja kot možna krivka lažjih moralnih prekrškov, kot oseba, ki oškoduje someščanovo imetje in kot nekdo, ki fizično ogroža drugega.

⁶ Redakcija statutih iz leta 1332, knjiga III, člana 32, 33; redakcija statutih iz leta 1358, knjiga III, člana 31, 32; redakcija statutih iz leta 1384, knjiga III, člana 26, 27.

⁷ Redakcija statutih iz leta 1332, knjiga III, člen 35; redakcija statutih iz leta 1358, knjiga III, člen 34; redakcija statutih iz leta 1384, knjiga III, člen 28.

⁸ Redakcija statutih iz leta 1332, knjiga IV, člen 4; redakcija statutih iz leta 1358, knjiga IV, člen 3; redakcija statutih iz leta 1384, knjiga IV, člen 17.

⁹ D. Mihelič, Primer finančnega načrtovanja letnega proračuna v istrskem mestu. *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 17. Zagreb 1990, 119–126; o piranskem solarstvu s pregledom literature: D. Mihelič, O začetkih piranskega solarstva. *Annales. Anali za istrske in mediteranske študije* 8. *Series historia et sociologia* 3. Koper 1996, 339–348.

¹⁰ Redakcija statutih iz leta 1332, knjiga IX, člen 10; redakcija statutih iz leta 1358, knjiga IX, člen 8; redakcija statutih iz leta 1384, knjiga IX, člen 22.

Med **lažje** moralne prekrške smemo šteti preklinjanje in zmerjanje. (Pirančanom in) Pirančankam je bilo prepovedano preklinjanje device Marije in svetnikov ter svetnic (Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga II, člen 1¹¹); globa za prekršek je (v letih 1307 in 1332) znašala tri libre. Z zagroženo kaznijo plačila dveh liber je bilo po inačicah statotov iz let 1307 in 1332 (Pirančanom in) Pirančankam prepovedano, da bi se med seboj obkladali z zmerljivkami (Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga II, člen 3¹²).

V Piranu je bilo kaznivo, če je žena pretentala moškega, da se je zaljubil vanjo (in obratno – Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga II, člen 24¹³). Kazen za prekršek je leta 1307 znašala štirideset liber (vrednost petih volov). Tistega, ki ne bi mogel plačati, bi bicali in ožigosali. Če ga ne bi mogli prijeti, bi ga izgnali, dokler ne bi poravnal kazni. V redakciji statotov iz leta 1332 je ta odlok pridružen členu o pripravljanju škodljivih napitkov, ki je opisan niže.

Zanimivo je, da **težji** moralni prekrški, kamor moremo šteti skrivno poroko, konkubinat, bigamijo in prešuštvo, v piranskih statutih niso prepovedani, v marsikaterih drugih (npr. v tržaških in koprskih) pa so. To nedvomno dokazuje “svetovljanskost” Trsta in Kopra v primeri s Piranom.

Nekaj odlokov prepoveduje **oškodovanje zasebne lastnine** in zasebnih interesov v obliki kraje in goljufije. (Pirančani in) Pirančanke niso smeli brez dovoljenja lastnikov jemati rastlinja s tujih vrtov (Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga III, člen 6¹⁴). Predvidena kazen je v letih 1307 in 1332 znašala tri libre, od katerih naj bi ena pripadla komuni, ena oškodovancu in ena tožniku. Statuti iz leta 1332 so predvideli tudi povrnitev škode.

Peka kruha za prodajo je bila pod kaznijo petih liber (statuti iz let 1307 in 1332) pridržana le komunalnim pekaricam. Za peko kruha so smele uporabljati samo komunalno žito. Po statutih iz leta 1332 je bila kršitev tega določila oglobljena s tremi librami. Za star (83,3 litra) porabljenega “nelegalnega” žita naj bi pekarica po statutih iz leta 1307 plačala eno libro, po statutih iz leta 1332 pa pri porabljeni količini do enega stara tri libre, pri količini prek enega stara po tri libre za vsak star. Pekarice so se morale držati predpisane utežne mere. Goljufija pri teži se je v letih 1307 in 1332 kaznovala s tremi librami globe, kruh pa so zasegli (Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga VIII, člen 27¹⁵). Enaka višina globe, ki sta jo dolgovala pek ali pekarica, ki sta prodajala prelahek kruh, se omenja tudi v predhodnem členu iste

¹¹ Redakcija statotov iz leta 1332, knjiga II, člen 1; redakcija statotov iz leta 1358, knjiga II, člen 1; redakcija statotov iz leta 1384, knjiga II, člen 1.

¹² Redakcija statotov iz leta 1332, knjiga II, člen 2; redakcija statotov iz leta 1358, knjiga II, člen 2; redakcija statotov iz leta 1384, knjiga II, člen 6.

¹³ Redakcija statotov iz leta 1332, knjiga II, člen 20; redakcija statotov iz leta 1358, knjiga II, člen 20; redakcija statotov iz leta 1384, knjiga II, člen 24.

¹⁴ Redakcija statotov iz leta 1332, knjiga III, člen 6; redakcija statotov iz leta 1358, knjiga III, člen 6; redakcija statotov iz leta 1384, knjiga III, člen 5.

¹⁵ Redakcija statotov iz leta 1332, knjiga VIII, člen 23; redakcija statotov iz leta 1358, knjiga VIII, člen 20; redakcija statotov iz leta 1384, knjiga VIII, člen 22.

knjige statotov iz leta 1307 (Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga VIII, člen 26). Če se je pekarica prekršila trikrat v enem letu, je izgubila pravico do opravljanja obrti.

Od **fizičnega ogrožanja** someščanov v Piranu je ženi, ki je pripravljala zeliščne napitke, da bi komu zavdala, grozil sežig, moškemu pa obešenje (Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga II, člen 23¹⁶).

Pirančanka – možna žrtev prekrškov someščanov

Osebe ženskega spola se pojavljajo tudi kot predmet ali žrtev prekrškov in deliktov. Statutarno določilo, da je v Piranu prepovedano kupiti (kristjana ali) kristjanko brez podestatovega soglasja (z njegovim soglasjem pa? – Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga IV, člen 1¹⁷), se bere kot atavistični preostanek drugačne prakse, ki je drugi sodobni zapisi ne potrjujejo. Predvidena kazen je v letih 1307 in 1332 znašala po petdeset liber za prodajalca in za kupca. Tistega, ki ne bi plačal, bi šibali in ožigosali ter izgnali. Kdor ne bi plačal, bi veljal za izganca.

Sicer pa je žena v statutih možna žrtev lažjih in težjih **moralnih prekrškov**, npr. obkladanja z žaljivimi izrazi (Statuti Pirana iz leta 1307, knjiga II, člen 3¹⁸).

Statuti omenjajo primere, da bi moški zlonamerno pripravil ženo do tega, da bi ga ljubila (in obratno – Statuti Pirana, knjiga II, člen 24¹⁹).

Od **fizičnih deliktov** nad ženo omenjajo statuti posilstvo. Posilstvo odraslih žena je le–te vrednostno razvrstilo. Če je kdo hotel posiliti devico, poročeno ali “že pokvarjeno” (*virgo, maritata, mulier iam corrupta*) ženo v Piranu, mu je višino kazni določil podestat (Statuti Pirana, knjiga II, člen 32²⁰).

Praksa

H konkretnim zapisom sodnih primerov

V starem arhivu mesta Piran, ki je del Pokrajinskega arhiva Koper, se v škatli *Libri forbanitorum* 1, 1302–1568 nahaja vrsta sešitkov o kriminalnih procesih. Prvi sešitek zajema razdobje od leta 1302 do leta 1367. V njem je popisanih 31 sodnih procesov: sedem iz leta 1302, dva iz leta 1303, trije iz leta 1306, eden iz leta 1307, dva iz leta 1308, štirje iz leta 1311, eden iz leta 1312, eden iz leta 1316, trije iz leta 1317, eden iz leta 1322, eden iz leta 1323, eden iz leta 1325 in eden iz leta 1367.

¹⁶ Redakcija statotov iz leta 1332, knjiga II, člen 20; redakcija statotov iz leta 1358, knjiga II, člen 20; redakcija statotov iz leta 1384, knjiga II, člen 21.

¹⁷ Redakcija statotov iz leta 1332, knjiga IV, člen 1; redakcija statotov iz leta 1358, knjiga IV, člen 1; redakcija statotov iz leta 1384, knjiga IV, člen 1.

¹⁸ Primerjaj opombo 12.

¹⁹ Primerjaj opombo 13.

²⁰ Redakcija statotov iz leta 1332, knjiga II, člen 28; redakcija statotov iz leta 1358, knjiga II, člen 28; redakcija statotov iz leta 1384, knjiga II, člen 29.

Procese so sprožili hujši prekrški, kot: pretepi ali objestnosti – neredko s tragičnimi posledicami, kraje in oškodovanje komunalne imovine. Ob zvonjenju zvona je pravdo razglasil mestni klicar s stopnic komunalne palače na trgu četrty Campo (ob današnjem Tartinijevem trgu) ter po drugih mestnih četrteh, navadno tudi blizu bivališča obtoženega.

50 Razsojal je piranski podestat s sodniki. Sodbe so bile z današnjega gledišča srhljivo stroge: kraja se je kaznovala s prangerjem, bičanjem, žigosanjem, izgonom, ruvanjem oči. Kazen za nasilni ali krvavi prekršek nad osebo je bila tudi fizična, neredko smrtna. Nekdaj običajna kazen izгона se nam dandanes ne zdi nič kaj huda. Teža te kazni pa je bila nekoč povsem drugačna, kot jo dojemamo danes. Tedaj je bil meščan nekak državljan “svojega” mesta. Če se mu je mesto odpovedalo, je bil brezpraven: ni imel kam iti niti ni imel možnosti za preživljanje.

V posameznih procesih se omenjajo tudi žene – včasih le mimogrede, kot sorodnice, lastnice ukradenih predmetov, nepremičnin in podobno; v enem primeru je žena povzročiteljica, večkrat pa so žene žrtve kaznivih dejanj. Te primere si bomo podrobneje ogledali. Začeli bomo s slučajnimi omembami žena v zapisih razsodb, nadaljevali pa s tistimi, kjer je bila žena neposredno udeležena v kaznivem dejanju – kot povzročiteljica ali kot žrtev. Zaradi tovrstne vsebinske razvrstitve si obravnavani primeri ne sledijo v kronološkem zaporedju.

Žena – statistka

Pri procesu, ki se je odvijal v nedeljo 27. oktobra 1308 (omenjeni sešitek, list 9, na katerem je s sodobno pisavo zapisana oznaka strani: 16), so sodili Kristanu, družabniku Venerija Galla. Obtožen je bil, da je nepošteno vzel podložen površnik (*epitogium fodratum*) **Venerijeve žene** iz njegove hiše. Površnik je visel na drogu; tat ga je čez balkon zgornje terase vrgel na tla; nato je šel iz hiše in ga odnesel. Z njim je šel v Koper (*Iustinum*) in ga tam zastavil. To je dokazala tudi Kristanova izpoved. Sodišče ga je obsodilo, da mora en dan stati privezan na sramotilni steber (*pigna*), potem bi ga bičali po piranskem ozemlju, ga ožigosali, nato pa izgnali iz Pirana in njegovega okoliša (*frustetur per terram Pirani et bulletur et banisetur perpetuo de Pirano et districtu*). Če bi se vrnil, bi ga zaprli za en mesec, dokler ne bi plačal petindvajset liber (kar je bilo približno dva do trikrat toliko, kot je znašala cena svečanega površnika oziroma cena treh volov). Če ne bi plačal, bi mu izruvali eno oko (*eripetur ei vnus oculus*) in ga za vselej izgnali. Če bi se vnovič vrnil, bi bil še ob drugo oko.

V podobni vlogi lastnice ukradenega predmeta (rjuhe) se v procesu o kraji, ki se je odvijal istega dne, omenja **žena Janeza Citadina**. Ker pa je bila v tem primeru tudi storilka kaznivega dejanja žena, je ta proces podrobneje predstavljen na drugem mestu.

Tudi na nedeljskem procesu 24. oktobra 1311 (navedeni snopič, list 10, sodobna oznaka strani: 18) v zapisu omenjena žena ni imela ključne vloge. Štefan iz Motovuna je obdolžil Justa iz Devina, da mu je ukradel oblačilo (*cupa*) in dvoje škornjev (*stiuales*) iz vinske kleti (*canipa*) Janeza Cagneta. Odnese jih je na travnik

pri hiši **gospa Čeneure**. Škornje si je obul. Just ni priznal krivde, zato so ga mučili, nakar je takoj priznal. Za kazen naj bi ga ožigosali po vratu in obrazu, po vsem piranskem ozemlju naj bi ga bičali, nato pa za vselej izgnali iz Pirana. Če bi se vrnil, bi ga prijeli, mu izruvali eno oko (*eruatur ei vnus oculus*), nato pa ga vnovič izgnali.

Tudi omembi dveh žena v rabsodbi v nedeljo 28. novembra 1311 (omenjeni sešitek, list 12, sodobna oznaka strani: 22) sta dokaj slučajni. **Pekarica Beatrix** se omenja kot mati Simona Feragata, ki je teden dni prej (20. novembra) v hiši Dominika Bonifacija ukradel meč (*spata*) in ga odnesel v hišo **Belute, sestre Janeza Citadina**. Meč je zastavil Beluti za šestnajst denaričev (to je za 1/15 libre). Za ta denar je od Belute prejel kruh in ribe. Simona naj bi za kazen šibali po piranskem ozemlju in ga za vselej izgnali. Če bi se vrnil v Piran, bi ga prijeli in mu izruvali eno oko. Potem bi ga vnovič izgnali za vedno. Strogost te kazni, dosojene človeku, ki je očitno kradel iz nuje – da je dobil hrano, je s stališča sodobne, socialno naravnane osveščenosti, šokantno pretresljiva.

51

Omembi obeh žena sta s stališča prekrška in procesa nepomembni, vendar sta kljub vsemu zanimivi. V obdobju, ko priimki še niso bili v splošni rabi, je ljudi označevalo osebno ime, vzdevek, poklic, sorodstveno, krajevno poreklo ali kombinacija naštetega. Sorodniki, po katerih so se tedaj ljudje imenovali, so bili večinoma (v javnem in poslovnem življenju bolj aktivni) moški. Dejstvo, da se Simon označuje po materi, kaže, da je bila med Pirančani dobro poznana. Tudi druga v zapisu omenjena žena, gospa Beluta, ni bila od muh: očitno je imela svojo hišo in je bila spretna poslovna žena, ki je v zameno za hrano mirno sprejela v zastavo nevarno orožje sumljivega porekla.

Žena – krivka

Ženo kot povzročiteljico kaznivega dejanja omenja proces v nedeljo 27. oktobra 1308 (omenjeni sešitek, list 9 verso, sodobna oznaka strani: 17). **Sclaua de Turre** (Slovanka iz kraja Tar) je pod obzidjem piranske utrdbe (*castrum*) ukradla rjuho (*linzolo*), ki je bila last zgoraj že omenjene **žene Janeza Citadina**. Hotela jo je prodati. Tatico so obsodili: za kazen naj bi jo še istega dne ovito v ukradeno rjuho postavili na sramotilni steber, kjer naj bi bila *ad terciam*, do devetih dopoldne (verjetno naslednjega dne?). Razen tega bi jo še šibali in nazadnje za vselej izgnali iz Pirana. Če bi se vrnila, bi jo zaprli, dokler ne bi plačala ene marke (to je osem liber malih denarjev, kar je bila tedaj cena enega vola). Kazen izгона pri tem ne bi bila izničena.

Žena – žrtev

Žena se v treh primerih omenja kot žrtev **posilstva**. V dveh primerih je šlo za isto osebo, nad katero sta se znesla dva delinkventa. Podestat in sodniki so obema sodili v nedeljo 1. novembra 1306 (omenjeni sešitek, list 7 verso, sodobna paginacija: 13). Simon, hlapec (*famulus*) Venerija Galla, je bil obtožen, da je posilil in okradel ženo, ki je lovila ribe (? – **peccitrix**) blizu kraja *Pontes*. Ko so ga poklicali pred sodišče, ni prišel, zato ga je sodišče spoznalo za krivega. Obsodilo ga je na izgon, če

bi se vrnil, bi ga oslepili tako, da bi mu izruvali oči. Istega dne kot Simon je bil obsojen tudi Dorucij, sin peka Dominika, ki je bil skupaj s Simonom in je okradel in storil silo ženi, ki je ribarila (? – *peccatrix*) blizu kraja *Pontes*. Tudi on na poziv ni prišel pred sodišče; obsojen je bil na denarno kazen dvajsetih liber in na globo treh liber, ker se ni odzval vabilu na sodišče.

Podoben, podrobneje opisan zločin so podestat in sodniki obravnavali v ponedeljek 3. decembra 1302 (omenjeni sešitek, list 3 verso, sodobna paginacija: 5). Obtoženi Miklavž, sin Čermie iz Trsta, je novembra ponoči prišel do hiše Marka Rubea v piranski mestni četrti Mugla. V hiši je tedaj prebivala **Rigenda**, ki je bila **iz Izole**. Miklavž jo je klical in ji govoril, da je njen prijatelj. Ker ga ni poznala (kot nasilneža), mu je odprla vrata. Ko je vstopil v hišo, je potegnil iz škornja nož in ji govoril, da hoče z njo spolno občevati, sicer jo bo ubil (*dicens quod eam uolebat carnaliter cognoscere alioquin eam interficeret*). Ko ni pristala, jo je spravil podse, pokleknil nanjo in jo grobo pretepel. Ni hotel zapustiti hiše, dokler mu ni prisegla, da mu bo ponoči odprla vrata. Prisegla je, nato je odšel. Miklavž se ni pojavil na procesu pred sodiščem, zato ga je le-to spoznalo za krivega in ga v odsotnosti obsodilo na kazen 75 liber (to je bila že kar cena hiše) piranski komuni. Izgnan bi bil, dokler ne bi plačal kazni. Če bi ga ujeli, bi ga zaprli, dokler ne bi poravnal dosojene kazni: tu se očitno kaže pridobitni pristop sodišča, saj je dosojena kazen razmeroma mila (ne predvideva telesnih iznakaženj).

V dveh primerih je šlo za **smrtna primera**. Ženi, nad katerima je bilo storjeno kaznivo dejanje, sta za njegovimi posledicami umrli.

V ponedeljek 15. novembra 1311 (omenjeni sešitek, list 11–11 verso, sodobna paginacija: 20–21) so pred piranskim sodiščem obravnavali tragični primer, v katerem je žrtev dobila usodne poškodbe na lastnem domu. Just je bil poklican pred sodnike, ker ga je obtožila **Fumija pokojnega Menesclava**. Bila je v vinski kleti (*canipa*) svoje hiše in zlezla na sod (*botexela*), da bi pripravila kokošnjak za svoje kokoši (*polare galinarum suarum*). Justin ji je nastavljal na prsi vile in jo prevrnil s soda na tla (*Iustinus posuit eidem Fumie vnam furcam per pectus et fecit ipsam cadere in terra desuper dicta botexela*). Ob padcu si je Fumija zlomila levo podlaket (*ossum brachii sinistri apud manum*). Kmalu za tem je umrla. Zdravniki, ki so jo pregledali in zdravili, so izjavili, da si je ob padcu zlomila levo podlaktno kost pri dlani in dve levi rebri pri hrbtnici (*duas costas in latere sinistro apud schenam spinalis*). Umrli je za posledicami zlomov. Justin se ni odzval pozivu pred sodišče in je bil obsojen kot morilec (*homicida*). Razsodba je Justina obsodila na dosmrtno izgnanstvo iz Pirana in njegovega okoliša. Del njegovih hiš naj bi porušili. Ta del se ne bi smel nikdar prodati ali popraviti. Pol ostalega imetja naj bi zasegla občina, pol pa naj bi ga pripadlo tistim, ki so bili do njih pravno upravičeni. Če bi se Justin pojavil v Piranu, bi mu po presoji podestata bodisi odsekali glavo, tako da bi umrl, ali pa bi ga obesili za vrat, tako da bi umrl (*quod incidatur ei capud taliter quod moriatur, uel quod suspendatur per gulam ita quod moriatur*).

S smrtjo se je končal tudi primer, ki so ga piranski podestat in sodniki obravnavali v ponedeljek 26. julija 1325 (omenjeni sešitek, list 6, sodobna oznaka strani: 10).

Praprotanichll, družabnik Andreja Judei in Adalperja Stachine, je naznanil Martina iz Rasporja (*de una villa de Raspurgh*), češ da je na savudrijskem Krasu v piranskem okolišu pri posestvu (*curia*) Andreja in Adalperja z železnim nožem dvakrat zabodel in ranil v hrbet ali lopatico **Margarito, ženo Petra iz Popetra**. Margarita je za posledicami ran umrla. Martin se na poziv ni javil na sodno obravnavo. V odsotnosti so ga obsodili na obešenje (*suspendatur per gullam taliter ut moriatur*), sicer naj bi ostal za vselej izgnan.

Zapisov o uresničevanju obsodb oziroma opisov iznakažanja in usmrtitev obsojencev nimamo. Izvirnikom smemo verjeti in iz njih sklepati o kaznivih dejanjih in njihovih posledicah. Pri tem se moramo zavedati, da ima vsak čas svoja pravila življenjskega vedenja in svoje načine, da jih uveljavlja. Tudi naša, sodobna, so daleč od popolnosti.

BESEDA O AVTORICI

Darja Mihelič, dr., znanstvena svetnica SAZU na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU, redna profesorica Univerze v Ljubljani za zgodovino Slovencev do konca 18. stoletja. Njeno znanstvenoraziskovalno delo zajema objave in analize latinskih, italijanskih in nemških izvirnikov o zgodovini mest slovenskega prostora v srednjem in prvih stoletjih novega veka. Raziskave zadevajo še vprašanja topografije in kolonizacije, gospodarsko in družbeno zgodovino Slovencev. Proučuje vprašanja zgodovine mest, zgodovino vsakdanjega življenja, zgodovino historiografije.

ABOUT THE AUTHOR

Darja Mihelič, Ph.D., is a Scientific Adviser at the Milko Kos Historical Institute of the Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, and a full professor of the history of the Slovenes until the end of the 18th century at the Faculty of Arts in Ljubljana. Her scientific research activities include the publication and analysis of Latin, Italian and German original texts about the history of towns in the Slovene territory in the Middle Ages and the first centuries of the modern age. She also researches topography and colonisation issues, and the economic and social history of the Slovenes. Dr. Mihelič studies issues related to the history of towns, the history of everyday life, and the history of historiography.

SUMMARY

WOMEN IN CRIMINAL PROCEEDINGS (PIRAN, 1302–1325)

In the Middle Ages life in the coastal towns was determined by rules laid down in special codes of law, called statutes. These comprise theoretical principles about criminal offences which a (man or) woman may commit or may be the victim of. Criminal offences which involved women and which are listed in the statutes of Piran refer to women as possible perpetrators or, more often, potential victims of criminal offences. Criminal offences as listed by the Piran statutes in relation to women can be divided as follows: offences which were detrimental to the urban environment and the town's safety, and offences related to the property and person of other citizens.

The following prohibition, for instance, was aimed at the safety of the town and its economy: from St. Michael's Day to St. Martin's Day (September 29 – November 11) the men and women of Piran were forbidden to cut fruit trees or vines and take them home, or to make a fire in the small woods around Piran without the permission of the *podestat*. Women, men and animals were forbidden to cause damage in Piran and its environs. The proceeds of the salt trade were of major importance to the town. The Piran saltworkers and owners of the saltworks were allowed to present, dispose of or transport salt only in the presence of tax officers.

The statutes of Piran also mention offences that were a threat to the urban community: they list sentences for men and women who would climb the town's towers to resist or fight the municipal community.

On the level of relationships between the citizens women are referred to in the statutes as possible perpetrators of minor moral offences like cursing and swearing. It was also an offence in Piran for a woman to lure a man into falling in love with her (and vice versa).

Several decrees prohibit causing damage to private property and private interests by theft or deceit. The men and women of Piran were forbidden to take plants from gardens without the permission of the owners. Women who baked bread for selling it were allowed to use exclusively the town's communal grain. They also had to respect the prescribed weights.

Physical threats to the citizens of Piran included, for instance, herbal potions which a woman would prepare to harm somebody. The punishment was to be burnt at the stake, while men committing the same offence were to be hanged.

Persons of the female sex also appear as the subject or victim of offences and crimes. Rape is one of the physical crimes against women mentioned in the statutes.

What crimes were actually committed is reflected in the original archives of the town. The bundle of criminal proceedings from the 1302–1367 period describes 31 proceedings related to major offences like brawls or malice – which often had tragic consequences – thefts and damages to the municipal property. Individual proceedings refer to women – sometimes mentioned only in passing, as relatives, owners of stolen objects, real estate and the like, and in one case a woman is the perpetrator, while several women were the victims of criminal offences. The record of the criminal proceedings from October 27, 1308 refers to a woman as the perpetrator of a criminal offence. A Slav woman from Tar had stolen a sheet at the foot of the Piran fortress. She was convicted and sentenced to be put in the pillory, to be caned and to be expelled from the town.

In three cases women are mentioned as the victims of rape. In two of them the same woman was involved as the victim of rape committed by two perpetrators near *Pontes*. The first one was tried in his absence and sentenced to be expelled from the town; in case he returned to the town, his eyes were to be gouged out. His accomplice was sentenced to a pecuniary penalty and a fine for failing to comply with the court's summons.

On the third of December 1302 the judges dealt with a similar case. The perpetrator had entered a house under a pretext, threatened the housewife with a knife and beaten her to force her into copulation. The court sentenced him to a high pecuniary penalty. In this case too the perpetrator failed to appear in court.

In two cases the women, victims of the crimes, died as a result of the violence committed.

On November 15, 1311, the *podestat* of Piran and the judges examined a case in which a woman was deadly injured at her home. In the cellar of her home she had climbed on a barrel to make a coop for her chicken. The accused had put a pitchfork to her breast and made her fall down. The woman broke her left forearm and two left ribs of her spine. She later died of these injuries. The perpetrator was sentenced in his absence as a murderer to expulsion for life from Piran and its environs. Some of the houses he owned were to be destroyed. The municipality confiscated one half of the remaining property and the other half went to those who were

legally entitled to the property. If the convicted perpetrator were to appear in Piran, he would either be beheaded or hanged.

Another case that appeared before the court in Piran on July 26, 1325, also dealt with a lethal incident. In Savudria a violent criminal had stabbed his victim twice in the back with a knife. The perpetrator was sentenced in his absence to death by hanging and if he was not caught, he would be expelled from the town for life.

There are not records on how the sentences were carried out nor on the mutilations or executions of the convicted. The original texts enable us to merely determine which acts were considered criminal offences and what their consequences were. We have to be aware, however, that every period has its own rules of behaviour and ways to assert them.
